

Återrapportering av regeringsuppdrag att stärka
förutsättningarna för hågkomstresor till
Förintelsens minnesplatser
(Ku2018/01169/DISK).

Diarienummer: 2018/148

Dokumentnamn: Återrapportering av regeringsuppdrag (Ku2018/01169/DISK).

Datum: 26-03-2021

Handläggare: Stefan Andersson

Besöksadress

Stora Nygatan 10-12
Gamla Stan. Stockholm

Postadress

Box 2123
103 13 Stockholm

Kontakt

Tfn växel: 08-723 87 50
info@levandehistoria.se

Läs mer

om oss på
levandehistoria.se

Innehåll

1. Sammanfattning	3
2. Kontaktperson för arbetet.....	3
3. Syfte	4
4. Tidigare insatser inom fältet.....	5
5. Organisering och styrning	5
6. Målgrupper.....	6
7. Aktiviteter	8
8. Resultat av kartläggningar.....	11
9. Analys och bedömning.....	17
10. Samverkan.....	25
11. Kompetensutveckling.....	25
12. Hållbarhet.....	26
13. Lärande.....	26
14. Ekonomisk redovisning.....	28
15. Bilagor.....	28

1. Sammanfattning

Mot bakgrund av Forum för levande historias erfarenhet av att genomföra studieresor och att ta fram stödmaterial för ändamålet, gav regeringen myndigheten år 2018 uppdraget att stärka förutsättningarna för hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser. Syftet är att stärka kvalitén på hur hågkomstresor förbereds och genomförs, samt ge möjlighet för fler att kunna genomföra dylika resor med hög kvalitet. Uppdraget bottnar i tanken på att hågkomstresor till platser vars historia har en autentisk koppling till Förintelsen, främjar arbetet med att stärka respekten för alla människors lika värde och skapandet av ett mer jämlikt samhälle. Uppdraget inbegriper att uppdatera, vidareutveckla och sprida stödmaterial om hur resor kan genomföras, samt att kvalitetssäkra och genomföra utbildningsinsatser riktade till pedagoger, rektorer och andra som har en viktig roll i genomförandet av resorna. (Regeringsbeslut Ku2018/01169/DISK).

I uppdraget har samverkan med andra organisationer, som exempelvis Svenska kommittén mot antisemitism, Segerstedtinstitutet och Skolverket lyfts fram.

Uppdraget har resulterat i framtagandet av två studierekoncept. Det gäller studier av Förintelsen i Norge, samt det romska folkmordet under Förintelsen i det av Nazityskland ockuperade Polen. Studierekoncepten utgör två pusselbitar till Förintelsens historia, som hågkomstresor vanligtvis inte brukar innehålla. Till dessa studieresor/kurser har studiematerial tagits fram. Inom uppdraget ryms även bland annat också högskolekursen *Historiografi, exkursionspedagogik och förintelsens minnesplatser*, liksom rapporten *Besöksmål Auschwitz*. Dessa båda verksamheter genomförs i samarbete med Segerstedtinstitutet. *Besöksmål Auschwitz* finansierades dock inte av anslaget till detta uppdrag.

Coronapandemin har naturligtvis påverkat uppdraget, då resor i princip har varit omöjliga att genomföra under år 2020. Därför har uppdraget utformats utifrån dessa oväntade och förändrade förutsättningar. De inplanerade resurser för de studieresor som ställdes in, har istället använts bland annat till att utveckla material.

2. Kontaktperson för arbetet

Namn, titel: *Stefan Andersson, Projektledare för kompetensutveckling för lärare*

Telefonnummer: 08-723 87 67

E-postadress: stefan.andersson@levandehistoria.se

3. Syfte

Regeringsuppdragets huvudsakliga syfte är att stärka kvalitén på hur hågkomstresor förbereds och genomförs, samt ge möjlighet för fler att kunna genomföra dylika resor med hög kvalitet. Tanken är att hågkomstresorna till platser vars historia har en autentisk koppling till Förintelsen, främjar arbetet med att stärka respekten för alla människors lika värde och skapandet av ett mer jämlikt samhälle.

Genom att deltagarna skaffar sig kunskap om olika former av rasism och hatbrott ska hågkomstresorna bidra "... till att höja kunskapen om de yttersta konsekvenserna av rasism och ett odemokratiskt statsskick". Därför

- "...uppdrar [regeringen] åt Forum för levande historia att stärka förutsättningarna för hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser genom att vidareutveckla de strukturer som finns för att underlätta för skolor och andra att göra dessa resor 2018–2020.
- I uppdraget bör det också ingå att uppdatera, vidareutveckla och sprida stödmaterial om hur resor kan genomföras.
- I uppdraget bör det även ingå att kvalitetssäkra och genomföra utbildningsinsatser riktade till pedagoger, rektorer och andra som har en viktig roll i genomförandet av resorna". (Regeringsbeslut Ku2018/01169/DISK)

I Regeringsbeslut från 2018-05-17 beskrivs uppdragets syfte och bakgrund på detta sätt:

I Samlat grepp mot rasism och hatbrott – Nationell plan mot rasism, likande former av fientlighet och hatbrott (Ku2016/02629/DISK), som beslutades den 26 november 2016, anger regeringen att det finns behov av utbildning om olika former av rasism och fientlighet samt om hatbrott i syfte att bidra till att skapa ett jämlikt samhälle präglad av respekt för alla människors lika värde och rättigheter och till att främja demokratin. Att stärka förutsättningarna för att fler ska kunna göra hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser bidrar till att höja kunskapen om de yttersta konsekvenserna av rasism och ett odemokratiskt statsskick.

Att Forum för levande historia uppdras detta motiveras i regeringsbeslutet med att:

Forum för levande historia har som sin kärnuppgift att främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen och har genom åren arbetat med hågkomstresor. Utöver att man under flera år arrangerat denna typ av resor för olika målgrupper har myndigheten även tagit fram stödmaterial, t.ex. lärarhandledning och guider med förslag på förberedelser, genomförande, platser att besöka och hur resorna kan följas upp på ett lämpligt sätt.

Myndigheten erbjuder också utbildningar för lärare om pedagogik och Förintelsens minnesplatser. Mot denna bakgrund bör Forum för levande historia uppdras att stärka förutsättningarna för hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser.

4. Tidigare insatser inom fältet

Forum för levande historias instruktion ger uppdraget att myndigheten ska vara ett nationellt forum, som med utgångspunkt i Förintelsen, främjar arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter. Myndigheten ska, förutom dess speciella uppdrag med utgångspunkt i Förintelsens historia, även informera om kommunistiska regimers brott mot mänskligheten, samt sträva efter att stärka människors vilja att aktivt verka för alla människors lika värde. I sitt arbete bedriver myndigheten utåtriktad verksamhet med inriktning på kunskap, kultur och fortbildning. Myndighetens utställningar har lyft frågor om alla människors lika värde. Under de senaste åren har ämnen som kategorisering, stereotypisering, identitet, rasbiologi, romsk historia och antiziganism, antisemitism, kritiskt tänkande, historiebruk och propaganda behandlats.

Forum för levande historia har, mot bakgrund av sitt uppdrag, många års erfarenhet av att informera och utbilda om olika former av rasism och intolerans, till exempel antisemitism, antiziganism och homofobi. Framförallt har myndigheten satsat på att stötta lärare i deras arbete. På www.levandehistoria.se finns en mängd material för skolan att använda i undervisningen inom ovan nämnda ämnesområden.

Myndigheten har, som det formuleras i regeringsuppdraget, ”... genom åren arbetat med hågkomstresor. Utöver att man under flera år arrangerat denna typ av resor för olika målgrupper har myndigheten även tagit fram stödmaterial, till exempel lärarhandledning och guider med förslag på förberedelser, genomförande, platser att besöka och hur resorna kan följas upp på ett lämpligt sätt. Myndigheten erbjuder också utbildningar för lärare om pedagogik och Förintelsens minnesplatser. Mot denna bakgrund bör Forum för levande historia uppdras att stärka förutsättningarna för hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser.”

5. Organisering och styrning

Regeringsuppdraget är organisatoriskt placerat på avdelningen för Uppdrag och forskningsansvar. En projektgrupp sattes samman då myndigheten erhöll uppdraget. Projektgruppen består av projektledare och administratör, som utgör den operativa delen,

samt pedagog, kommunikatör, webbredaktör, medarbetare med ansvar för den internationella verksamheten samt ekonom. Dessa funktioner har kallats samman för regelbundna avstämningar. Projektledaren har varit samma person under hela uppdragstiden. Projektgruppen har löpnade stämt av uppdraget och de planerade verksamheterna och strategiska vägval med avdelningens chef, som i sin tur informerat ledningsgruppen.

Uppdragets syfte, mål och olika faser har presenterats på personalmöten vid fyra tillfällen under tiden för uppdraget. Dels uppdraget i sig, samt de olika produkter som tagits fram inom uppdraget, som exempelvis genomförda hågkomstresor, producerat studiematerial, rapport, fortbildningar, lärdomar och insikter, etablerade samarbeten med mera.

Flera medarbetare på myndigheten har i olika stor omfattning medverkat till att genomföra uppdraget. De som arbetat mest i genomförandet av uppdraget är projektledaren, administratören, pedagog, kommunikatör, webbredaktör och ekonom.

De tilldelade resurserna har varit tillräckliga. Särskilt år 2020 då pandemin gjorde resor omöjliga att genomföra, vilket också innebar att ett par arrangemang måste ställas in. Återbetalning av vissa beviljade medel har därför skett.

6. Målgrupper

Vi har främst inriktat oss på nedanstående målgrupper för direkta insatser i form av erbjudanden om hågkomstresa och/eller som mottagare av material om ämnet hågkomstresor med utgångspunkt i lärdomar från Förintelsens historia och mänskliga rättigheter:

1. Pedagoger, rektorer och andra som har en viktig roll i genomförandet av resor till Förintelsens minnesplatser. Både de som redan genomför resor och/eller planerar att göra det och de som kan behöva en extra skjuts för att komma igång.
2. En odefinierad målgrupp är ”andra”, som det skrivs i regeringsbeslutet (*...för att underlätta för skolor och andra att göra dessa resor 2018–2020*). I enlighet med ovanstående skrivning har vi riktat insatser mot romska organisationer, som avser att genomföra hågkomstresor eller som uttryckt intresse av att göra det. Göteborgs universitet (Segerstedtinstitutet) och Södertörns högskola har varit delaktiga i detta arbete. Medarbetare från båda lärosätena har medverkat i uppdraget som föreläsare och/eller reseledare, samt i Södertörns fall även varit

behjälplig med rekrytering av deltagare genom sitt nätverk med romska brobyggare.

Under tiden för uppdraget, har ett samarbete mellan Forum för levande historia och Svenska kyrkan utvecklats parallellt, där myndigheten fortbildar personal inom kyrkan. Det gäller bland annat församlingspedagoger och ungdomsledare. Detta samarbete har inte finansierats av uppdragets anslag och arbetstid. Men vi väljer ändå att ta med detta i återrapporteringen, då delar av innehållet i fortbildningarna har berört lärdomar från Förintelsens historia och att använda historiska exempel och berättelser med utgångspunkt i autentiska platser, som ett pedagogiskt verktyg för att undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter. Flera församlingar erbjuder konfirmander att delta i resor till Förintelsens minnesplatser. Vissa av de församlingspedagoger vi möter är involverade i den delen av församlingens arbete.

Riksdagsledamöter. Vi har valt att inkludera även denna målgrupp i uppdraget. Vi tror att ju fler av våra folkvalda som får lära sig om Förintelsens historia bidrar till att stärka respekten för alla människors lika värde och demokrati. Denna hågkomstresa har genomförts under tiden för uppdraget och till självkostnadspris. De direkta kostnaderna för studieresan har således inte belastat anslaget.

Under tiden för uppdraget har vi i direkta insatser i form av genomförda hågkomstresor nått 15 lärare (kursen/studieresan i Oslo 2019, om Förintelsen i Norge), 20 lärare och brobyggare inom skolan (kursen/studieresan till romska minnesplatser i Polen, 2019) och 22 riksdagsledamöter (studieresa Polen, 2019).

Vid lärarfortbildningar och seminarier där uppdraget och temat har varit i fokus har vi nått cirka 150 personer. 127 personer såg livesändningen från den digitala Bok- och Biblioteksmässan. Hur många som sett sändningen i efterhand, som fanns tillgänglig ett par månader efter livesändningen, saknar vi uppgift om. Dessutom har uppdraget presenterats vid de flesta av våra övriga fortbildningar och möten med lärare, som en del av myndighetens uppdrag och verksamhet. Uppskattningsvis har vi vid dessa tillfällen nått flera hundra lärare.

På Forum för levande historias speciella avdelning på webben, som skapats för att informera om och ge underlag för att kunna utveckla hågkomstresor har 637 återkommande användare/besökare registrerats under perioden februari-december 2020.

Högskolekursen *Historiografi, exkursionspedagogik och förintelsens minnesplatser*, som genomförs i samarbete med Segerstedtinstitutet har genomförts vid med sex kursomgångar med totalt 133 antagna studenter. Till och med 29 mars 2020 har 64 studenter slutfört kursen. Det innebär 70 procent av de som var antagna (92 studenter) till och med detta datum. 24 procent har restuppgifter att göra och sex procent har meddelat att de ej kommer att avsluta kursen. De två kursomgångar som startats under 2021 pågår fortfarande.

Den kurs om Förintelsen för lärare på Yad Vashem i Jerusalem, som var inplanerad till hösten 2020, har flyttats fram till slutet av 2021. För att hålla samarbetet med Yad Vashem levande arrangeras därför under våren 2021 två digitala seminarier i samarbete med dem och Segerstedtinstitutet.

Allmänhet har inte varit en målgrupp i detta projekt/uppdrag.

7. Aktiviteter

Efter interna överläggningar inom projektgruppen och ledningen vid myndigheten utformades ett projektdirektiv utifrån regeringsuppdragets formuleringar gällande syfte, mål med mera. Myndigheten bjöd därefter in till ett uppstartsmöte med Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA), Segerstedtinstitutet (SI) vid Göteborgs universitet och Skolverket för att informera om uppdraget och inhämta synpunkter. Därefter togs följande verksamhetsplan fram:

År 2018–2019

1. Framtagande av FLH-webb med information om och stöd till hågkomstresor innehållandes: Reseguiden, podd med resonemang om och tips på förberedelser, genomförande och uppföljning av studie-/exkursionsresa inom temaområdet, ”kunskapskrav”, checklista, praktiska detaljer mm.
Redigera/packa om och målgruppsanpassa befintligt FLH material som ska passa Hågkomstresor. Inklusive marknadsföringsinsats av befintligt FLH-material (i-books-guiderna, artiklar, kurser...)
2. Tre (3) regionala seminarier med utgångspunkt i rapporten *Besöksmål Auschwitz* (Ola Flennegård, SI/FLH)
3. Hp-kurs SI/Göteborgs universitet *Historiografi, exkursionspedagogik och förintelsens minnesplatser* (PDG692), 7,5 hp. Kursen ges fortfarande.

4. Utvecklat resekoncept med genomförd pilotresa för att studera *Förintelsen i Norge*
5. Produktion av resekompendium som beskriver *Förintelsen i Norge* och med tips på relevanta platser att besöka, möjliga kontakt- och samarbetspartners med mera.
6. Samverkansprojekt med romska organisationer för att utveckla resekoncept för att studera *Folkmordet på romer under Förintelsen (Polen)* och att genomföra studie-/exkursionsresa med förseminarium.
7. Planera och genomföra studieresa till Förintelsens minnesplatser i Polen för riksdagsledamöter.
8. Seminarium om hågkomstresor och presentation av rapporten *Besöksmål Auschwitz (Ola Flennegård, SI/FLH)* vid De svenska historiedagarna oktober, 2019.

År 2020

Som bekant präglades året av Corona pandemin. Något som påverkade och i skrivande stund, fortfarande påverkar de flesta verksamheter i samhället och i synnerhet de som rör resande. De aktiviteter och insatser som var inplanerade för 2020 har fått skjutas på framtiden, genomföras på annat sätt eller som sista alternativ, ställas in.

De inplanerade aktiviteter som ej kunde genomföras enligt ursprunglig plan, men som det var möjligt att genomföra på annat sätt är:

Studieresan/kursen *Förintelsen i Norge*. Enligt plan skulle studieresan/kursen, efter att pilotresan 2019 utvärderats och utvecklats, ha genomförts i mitten på juni 2020. På grund av de restriktioner som beslutats på grund av pandemin flyttades studieresan/kursen fram två gånger och i september tvingades vi fatta beslut om att ställa in. Samtliga deltagare har valt att stå kvar på deltagarlistan och vi planerar för att kunna genomföra studieresa i september 2021. Beviljade anslag för 2020 har till viss del använts för att revidera och utöka det resekompendium som togs fram till pilotkursen 2019.

När det stod klart att det inte skulle vara möjligt att genomföra en studieresa/kurs till Norge under 2020 vidtog planering och förberedelser för aktiviteter som ska erbjudas målgruppen under 2021. Det gäller en digital fortbildning, samt en filmad föreläsning med panelsamtal. Arbetet genomförs i samarbete med Voksenåsen i Oslo och norska museer och institutioner som arbetar med Holocaustfrågor, som exempelvis Judiska museet och HL-Senteret i Oslo.

Som en del av uppdraget har vi valt att fördjupa studiet av *Folkmordet på romer under Förintelsen (Polen)*. Här var en studieresa inplanerad till hösten 2020. Denna resa var inte möjlig att genomföra på grund av pandemiläget. Projektgruppen bestämde i samråd med ledningen vid myndigheten att föra över resurser för att producera ett studieresematerial om Folkmordet på romer under Förintelsen (Polen). Studiematerialet innehåller historiska bakgrundsfakta, förslag på platser att besöka och personliga berättelser och vittnesmål. Det pedagogiska upplägget ligger i linje med de som myndighetens verksamhet vilar på. Arbetet inleddes senhösten 2020 och pågår alltså (mars 2021) och beräknas att vara klart hösten 2021. Studiematerialet kommer att bidra till att fylla ett tomrum när det gäller information som uppmärksammar det romska folkmordet. I synnerhet för skolor som genomför studieresor då det ger dem möjlighet att inkludera romers historia under Förintelsen.

Regeringsuppdraget och specifika möjligheter och utmaningar omkring hågkomstresor diskuterades i nordisk kontext i ett arrangemang på Forskartorget under den digitala versionen av Bok & Bibliotek, som 2020 ersatte den fysiska mässan. Medverkade gjorde bland andra projektledaren för regeringsuppdraget och författaren av rapporten *Besöksmål Auschwitz*. Arrangemanget var ett samarbete mellan Forum för levande historia, Voksenåsen, Hanaholmen (Finland) och Forskartorget.

Aktiviteterna har genomförts i nära samarbete med målgruppen och samarbetspartners. Forum för levande historia arbetar kontinuerligt med en målgruppsdialog som långsiktigt ger oss underlag till riktning på, samt innehåll och utformning av vårt utbud och verksamhet. I detta uppdrag har samarbete och löpande erfarenhetsutbyte med SKMA och Segerstedtinstitutet varit viktiga. Målgruppens perspektiv och behov är i fokus för vad Forum för levande historia erbjuder. När det gäller skolans och lärares situation är skolans styrdokument en given utgångspunkt, liksom myndighetens uppdrag och instruktion om att vara ”ett nationellt forum som ska främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen”, och med särskild uppgift att ”informera om Förintelsen (och kommunistiska regimers brott mot mänskligheten), samt sträva efter att stärka människors vilja att aktivt verka för alla människors lika värde”.

Interna pedagogiska riktlinjer har tagits fram av en arbetsgrupp på myndigheten för att fortbildningar, klassrumsmaterial och utställningar ska uppfattas som relevanta för målgruppen och hålla hög kvalitet. Forum för levande historia hoppas kunna bidra till att lärare och därmed deras elever lär sig om det folkmord som för alltid omformade Europa under förra seklet. Vi uttrycker det som lärdomar från Förintelsens historia. Med det

menar vi att det primära är att kunna sätta historiska kunskaper i ett sammanhang och bidra till att stärka reflektioner över samtida hot mot demokrati och mänskliga rättigheter. Vi försöker att inkludera både ett mikro- och ett makroperspektiv. Konkret kan det handla om att lägga en tidslinje som beskriver politisk utveckling och större händelser, parallellt med personliga levnadsöden från samma tid. Vi ser kunskap och lärande som att ”veta, förstå, kunna” och att kunskap måste sättas i ett sammanhang och kunna användas för reflektion och kritiskt tänkande. Detta gör att frågor om historiebruk, historiemedvetande och att synliggöra fördomar, stereotyper, normförskjutning och normalisering blir centrala.

Väl förberedda, genomförda och uppföljda studieresor bär på en stark potential för att de pedagogiska och kunskapsmässiga målen kan omsättas i praktiken.

8. Resultat av kartläggningar

Förutom de utvärderingar som görs efter olika arrangemang, som studieresor och fortbildningar, har en rapport på uppdrag av Forum för levande historia och Segerstedtinstitutet/Göteborgs universitet författats av doktoranden Ola Flennegård, med titeln: *Besöksmål Auschwitz – om svenska resor för elever till Förintelsens minnesplatser* (2018). Rapporten är dock inte bekostad med medel för uppdraget. Den utgör däremot ett viktigt underlag för att stärka kunskapen inom fältet och dess resultat har kommunicerats inom uppdraget. Nedanstående text är en bearbetad version av rapportens sammanfattning. Rapporten i sin helhet bifogas denna åiterrapportering.

Studieresor för skolelever till Förintelsens minnesplatser är en frekvent förekommande och expanderande företeelse i svenskt skolväsende. Detta trots att inte några krav på att genomföra resor återfinns i skolans styrdokument. I denna mening är resorna ett ovanligt fenomen inom svenskt utbildningsväsende. Området är trots detta obeforskat, och således är rapporten den första studien som genomförts på svenska resor till Förintelsens minnesplatser.

Inom det internationella forskningsfältet *Teaching and Learning about the Holocaust* (TLH) finns ett antal studier. De visar att resor ofta vuxit fram under inflytande av en tongivande extern aktör som i första hand haft ett erinranssyfte (jämför ”hågkomst”). I den svenska kontexten har en sådan extern aktör saknats. Istället är det inom utbildningssektorn som olika varianter av resor utvecklats, framför allt av lärare. Rapporten visar att det i minst var tredje svensk kommun finns skolpersonal med erfarenhet av att genomföra resor för elever till Förintelsens minnesplatser. Syftet är att undersöka under vilka former resorna genomförs, samt att analysera vilka olika resegenrer som går att urskilja i materialet.

Sammantaget visar rapporten att de svenska resornas explicita mål snarast är universella, inte partikulärt nationella. Tanken kan sägas vara att resorna ska tydliggöra vikten av att alla människor tilldelas lika värde. Därmed ska målet med att inverka positivt på sam- och framtid uppnås. Historiedidaktiskt är målen att levandegöra historia och visa på historiens betydelse. Själva resandet som aktivitet i en ny miljö innebär förändrade sociala situationer för den enskilde eleven, och ett mål är att dra nytta av detta och möjliggöra individuell utveckling. Resorna finansieras inom ramen för skolornas budget, genom externa finansiärer samt elevernas insamlings- och försäljningsarbete. Sett till resmål innebär samtliga resor till Polen besök i Auschwitz. En del resor går dock till Tyskland. Längden på resorna är i allmänhet mellan fyra och nio dygn. Resorna leds av lärarna, men visst samarbete förekommer med lokala guider.

Med avseende på lärandeaspekten inverkar de nya ramarna som en resa har, jämfört med ordinarie undervisning, samt minnesplatserna i sig på vilka metoder som används. Samtal och skrivande av reflektionskaraktär är vanligt. På minnesplatserna används ceremonier och narrationer om enskilda personer, men också vittnesmål. Inom en av genrerna förekommer också uppgifter som eleverna gör på själva minnesplatserna.

I intervjumaterialet urskiljs tre genrer, benämnda

- skolresan,
- historieresan och
- socialpedagogiska resan.

Skolresans mål är att en klass ska uppleva någonting annorlunda tillsammans, utanför skolans ordinarie miljö. Elevernas inflytande på val av resmål är därmed väsentligt. Organisatoriskt kännetecknas genren av att skolklassen ifråga gemensamt finansierar resan och att föräldrar därmed involveras. Detta ger eleverna inflytande under resan, vilket också gäller föräldrar som kan komma att följa med. Spontanitet och frånvaro av formellt tvång kännetecknar genren i ett metodperspektiv.

Historieresans mål, förutom kunskaper om Förintelsen, är att medvetandegöra eleverna om historieämnets existentiella och moraliska dimensioner och göra dessa till föremål för problematisering. I den mån historieresan som genre rymmer ambitionen att inverka på samtiden, är det genom att sprida kunskaper om Förintelsen. Organisatoriskt har elevernas eventuella insamlings- och arbetsinsatser inte någon betydelse för genren. Om ett begränsat antal platser finns till ett reseprojekt, utgör elevernas förmåga att sprida kunskaperna vidare efter resan urvalsgrunden. Läraren styr resans upplägg och leder resan i kraft av sin kunskap

och erfarenhet. Sett till metoder är perspektivskiftet med avseende på subjektspositioner och tid karakteriserande för historieresan. Intellectuella processer betonas mer än emotionella.

Det konkreta målet inom den tredje genren, socialpedagogiska resan, är att eleven ska ges möjlighet att, genom resans innehåll och den sociala dynamik som uppstår, utvecklas i linje med de universella målen. Ett vidare mål är således att inverka på samtiden, inte främst genom kunskapsöverföring, utan snarare som en följd av att eleverna ges möjlighet till identitetsförändring. Organisatoriskt används elevernas insamlings- och försäljningsarbete så att reseprojektets universella mål genomsyrar det. Denna aspekt inkluderar även föräldrarnas insatser. Resans upplägg är bestämt av läraren som leder resan. Metoderna är en följd av ambitionen att använda historieämnets existentiella och moraliska dimensioner, för att utmana elevens identitet. Närhet, inte distans, till det historiska händelseförloppet eftersträvas, vilket innebär att narrationer om enskilda personer är ett flitigt använt grepp inom genren. Detsamma gäller ceremonier på minnesplatserna som förstärker de emotionella processerna. Dessa balanseras av att intellectuella processer aktiveras genom uppgifter som eleverna gör på minnesplatserna. Uppgifternas syfte är att eleven ska förbinda de yttre sinnesintrycken med de inre emotionerna och kognitiva processerna.

I ett vidare perspektiv visar rapporten att antalet svenska besökare i Auschwitz ökar enligt en internationell trend. Detta kan ses mot bakgrund av att minnet av Förintelsen universaliserats sedan 1990-talets början, vilket gjort Auschwitz lämpligt som besöksplats för många nationaliteter. För de svenska resorna, med sin frånvaro av partikulärt nationella mål, är Auschwitz ett besöksmål som fungerar historiekulturellt tämligen friktionsfritt. Minnet av Förintelsen har vuxit fram i en historiekultur som tilldelat Sverige en roll av särskild beskyddare av mänskliga rättigheter och människors lika värde.

Rapporten pekar mot fyra forskningsinriktningar.

- Den första har en historiedidaktisk karaktär. Ett svenskt historiekulturellt metanarrativ för resorna söks.
- Den andra förankrar resorna i ett utbildningsperspektiv och innebär att resorna kan analyseras som en demokratisk diskurs.
- En tredje forskningsinriktning avser konsekvenserna av en professionalisering av TLH och resor.
- Slutligen tar en fjärde forskningsinriktning fasta på behovet av kvantitativa studier om vilka kategorier av elever som deltar i resorna, och hur deltagande varierar med olika bakgrundsfaktorer.

De viktigaste lärdomar som uppdraget bidragit till att skapa är att vi fått en överblick och kunskap om den resekultur till Förintelsens minnesplatser som utvecklats i Sverige under ett par decennier. Sätten att genomföra studieresor (hågkomstresor) till Förintelsens minnesplatser och de olika syften som kan ligga till grund är en avgörande utgångspunkt för att kunna studera framgångsfaktorer, utvecklingsmöjligheter, risker och hinder. Vissa faktorer var vi bekanta med innan, som exempelvis nödvändigheten av gediget för- och planeringsarbete. Men uppdraget har inneburit att vi i dialog med våra samarbetspartners, på ett mer strukturerat sätt kunnat fokusera på erfarenhetsutbyte. Konkreta exempel på hur dessa lärdomar tas tillvara och ”återinvesteras” i verksamheten är den rapport från SI/GU som det refereras till ovan, den högskolekurs som myndigheten utvecklat i samarbete med SI/GU och de olika studieresematerial, kompendier och webbplats som Forum för levande historia producerat. I detta ryms också samverkan med SKMA. Dels inom detta projekt, dels om fortsatt fördjupade samarbeten som exempelvis klassrumsmaterial och fortbildningar för lärare om antisemitism.

Uppdraget har också resulterat i att vi utvecklat verksamhet inom två nya fokus-/temaområden. Det gäller studie-/exkursionsresor (hågkomstresor) till Norge och till Polen. Den förra för att studera Förintelsen i Norge och hur de norska judarna drabbades av den nazityska ockupationen och Quislingregeringens införande av diktatur. Den senare för att studera folkmordet på romer under den nazityska ockupationen av Polen. Inom båda tematana har vi utvecklat, genomfört och utvärderat en pilotresa. Pilotresan till Norge gick till Oslo med omnejd och pågick i tre dagar. Bas under de tre dagarna var Voksenåsen (Norges nationalgåva till Sverige, som tack för hjälpen under andra världskriget. Voksenåsen är idag ett svensk-norskt samarbetscenter och ägs av svenska staten genom Kulturdepartementet). Pilotresan till Polen var en rundresa under fem dagar. På grund av pandemin har de inplanerade studieresorna i skarpt läge inte kunnat genomföras. Vi håller för närvarande på att uppdatera och utveckla ett resekompendium om Förintelsen i Norge. Ett motsvarande material om folkmordet på romer under Förintelsen i det ockuperade Polen håller på att tas fram.

Resultat av insatserna om hågkomstresor kommuniceras via myndighetens hemsida, där vi har skapat en särskild avdelning för studie-/exkursionsresor (hågkomstresor) med historiska fakta, rapporter, reseguider, podd med mera.
<https://www.levandehistoria.se/fakta-fordjupning/forintelsen/studieresor-till-forintelsens-minnesplatser>

Uppdraget och de erfarenheter och lärdomar som det skapat lyfts i de olika sammanhang Forum för levande historia medverkar i. Framförallt i mötet med lärare vid fortbildningar och konferenser och representanter för romska organisationer. Vi har även fått en artikel

publicerad i Historielärarnas årsbok 2020 där uppdraget beskrivs. Artikeln bifogas som bilaga till denna rapport. Som nämnts ovan har rapporten *Besöksmål Auschwitz (Ola Flennegård, SI/FLH)* presenterats vid tre seminarier på olika platser i Sverige med i huvudsak lärare som publik, samt vid konferensen De svenska historiedagarna. Spridning av regeringsuppdraget har också skett vid den digitala versionen av Bok & Bibliotek 2020, vilket finns beskrivet ovan.

Insatser för att stärka innehåll och utformning av kommande hågkomstresor.

När det gäller SI/GU genomför vi under år 2021 två högskolekurser, skriver en gemensam Erasmusansökan tillsammans med institutioner i Polen, Nederländerna, Spanien och Israel som arbetar med Holocaustfrågor och studieresor (hågkomstresor). Ansökan handlar om att utveckla en app som ska stärka kvalitén på hågkomstresor. I samverkan med andra aktörer inom fältet ingår också fördjupade och långsiktiga samarbeten med den världskända institutionen Yad Vashem i Jerusalem, som är både en minnesplats, ett museum, en forskningsinstitution och ett utbildningscenter om frågor som relaterar till Förintelsen. Samarbetet ska göra det möjligt för svenska deltagare, i första hand lärare, att ta del av de resurser Yad Vashem erbjuder.

SKMA och Forum för levande historia samarbetar inom flera områden som handlar om skolan och lärares fortbildning. Bland annat bjuder vi cirka en gång per år in lärare som arbetat länge med dessa frågor till en fortbildningsträff som bygger på fördjupning av kunskaper om Förintelsens historia. Flera av dessa lärare arrangerar själva hågkomstresor. Under pandemin har olika virtuella alternativ till studieresor börjat dyka upp. Under 2021 planerar vi att genomföra ett seminarium där vi går igenom delar av detta utbud och ser vilka olika pedagogiska och praktiska för- och nackdelar dessa virtuella alternativ kan innebära.

I arbetet med att lyfta frågor om det romska folk mordet har samarbeten med È Romani Glinda (en förening som arbetar med romska frågor och synliggör romers livsvillkor historiskt och idag. Bland annat arrangerar föreningen minnesceremoni för romska offer under Förintelsen den 27 januari) och Södertörns högskola och dess brobyggartutbildning varit viktiga.

Det senaste året har Forum för levande historia inlett ett samarbete med Svenska kyrkan för att fortbilda delar av deras personal om demokratifrågor. Denna verksamhet finansieras inte av detta regeringsuppdrag. Men vi vill ändå gärna framhålla verksamheten, eftersom stora delar av den har starka beröringspunkter med de syften och

mål som vi satt upp för de insatser som gäller regeringsuppdraget om hågkomstresor. Bland Svenska kyrkans personal är många verksamma som församlingspedagoger och ungdomsledare. Många av dem arrangerar studieresor till Förintelsens minnesplatser med konfirmander. Vid de fortbildningar vi genomför för kyrkans personal berör vi hot mot dagens demokrati genom att lyfta frågor om antisemitism och visa på den normaliseringsprocess som ledde fram till Förintelsen. Undervisning om vad som ledde fram till folkorden genomförs bland annat genom att visa historiska foton från Förintelsen. Fotona och beskrivning av de övergripande processerna kompletteras med autentiska berättelser hur politiken och förföljelserna kom att drabba enskilda individer. Vi berättar också om detta regeringsuppdrag och pekar på de pedagogiska möjligheter som studie-/exkursionsresor erbjuder.

Utmaningar att förhålla sig till när det gäller att genomföra hågkomstresor

Två faktorer, som kommit att påverka uppdraget (på kort sikt) och hågkomstresor generellt (på lång sikt), handlar om vilka konsekvenserna kommer att bli av klimatförändringarnas inverkan på resor och hur dessa hot kommer att behöva hanteras framdeles. Den andra faktorn är coronapandemins inverkan på möjligheterna att genomföra hågkomstresor. Myndigheten har under tiden för uppdraget parerat de akuta utmaningarna genom att ställa om delar av planerad verksamhet, från resor till produktion av material. Det är avgörande att reda ut hur dessa verksamheter ska kunna genomföras både miljömässigt- och smittsäkert i framtiden. I övrigt gällande kartläggningar se de slutsatser som förs fram i sammanfattningen av Ola Flennegårds rapport, *Besöksmål Auschwitz*, se ovan.

9. Analys och bedömning

Regeringsuppdraget passar väl in i Forum för levande historias sätt att kvalitetssäkra verksamheter. Vid tidpunkten för uppdraget tillämpade vi ett system för att utvärdera insatserna utifrån olika typer av målformuleringar. Det gäller:

- Myndighetens strategiska mål
- Effektmål, samt
- Produktmål.

År 2020 gick vi över till att beskriva och utvärdera verksamheter enligt så kallad ”verksamhetslogik”. För den del av redovisningen som gäller år 2020 tillämpar vi begreppen: Prestationer, effekter, uppföljning. Målen och hur dessa har uppnåtts beskrivs nedan.

Vilka mål i instruktionen bidrar uppdraget till att uppfylla?

Uppdraget ligger helt i linje med myndighetens uppdrag och instruktion att främja arbete med demokrati, tolerans och mänskliga rättigheter med utgångspunkt i Förintelsen och att informera om Förintelsen (och kommunistiska regimers brott mot mänskligheten), samt att sträva efter att stärka människors vilja att aktivt verka för alla människors lika värde.

Regeringsuppdraget om hågkomstresor passar väl in med myndighetens strategiska mål och förstärker i viss mån redan planerade verksamheter. På motsvarande ömsesidiga sätt förstärker Forum för levande historias sätt att arbeta med dessa frågor regeringsuppdragets syfte.

Effektmålen och hur dessa har uppnåtts.

E1

Att möjligheterna och förutsättningarna för skolor att genomföra hågkomstresor ska öka.

E2

Att kvalitén på de resor som genomförs ska öka, genom att kunskaperna i målgruppen om möjligheter, förutsättningar och utmaningar med reseupplägg, genomförande och efterarbete utvecklas och förstärks.

Effektmål 1 utvärderas genom att studera utveckling av nya material, seminarier, kurser mm som tagits fram specifikt utifrån regeringsuppdraget. Hur många deltagare som

berörts av insatserna, ställt mot hur många som ”normalt” reser eller om intresset för att genomföra hågkomstresor visar på en ökning. För att utvärdera det senare målet kan telefonintervjuer med representanter för målgruppen bli aktuellt.

Har målet uppnåtts?

På grund av pandemiläget fick delar av de planerade verksamheterna styras om. Därför saknas underlag för att bedöma om målet har uppnåtts. I förlängning av uppdraget för år 2021 kommer vi att se vilka möjligheter som finns för att eventuellt kunna utvärdera detta mål. Det handlar både om tillgång till personuppgifter enligt GDPR och vilka prioriteringar vi ser behöver göras i projektet under innevarande år.

Effektmål 2 utvärderas genom att frågor vid utvärderingarna av enskilda insatser som specifikt berör frågor om lärande inom området.

Har målet uppnåtts?

De två genomförda hågkomstresorna avslutades med ett utvärderingsseminarium där innehåll, upplägg och lärande diskuterades. Deltagarna var mycket nöjda med samtliga delar i upplägget. Båda grupperna lyfte fram de teman (det romska folkmordet under Förintelsen och Förintelsen i Norge) som fortbildningarna/hågkomstresorna haft som något som i allmänhet är förbisett i Sverige när det gäller Förintelsens historia. Detta gör att uppdraget, på ett konkret sätt, bidrar till att fylla luckor när det gäller lärdomar om Förintelsens historia.

Produktmålen och hur dessa har uppnåtts

Varje produktmål är att se som ett underprojekt.

År 2018–2019

1. Framtagande av FLH-webb med information om och stöd till hågkomstresor innehållandes: Reseguiden, podd med resonemang om och tips på förberedelser, genomförande och uppföljning av studie-/exkursionsresa inom temaområdet, ”kunskapskrav”, checklista, praktiska detaljer mm.

Redigera/packa om och målgruppsanpassa befintligt FLH material som ska passa Hågkomstresor. Inklusivt marknadsföringsinsats av befintligt FLH-material (i-books-guiderna, artiklar, kurser...)

Har målet uppnåtts? Ja, webbsida framtagen för ändamålet. Vi hade under perioden februari-december 2020, 637 registrerade återkommande användare/besökare på Forum för levande historias webbsida rörande hågkomstresor.

2. Tre (3) regionala seminarier med utgångspunkt i rapporten *Besöksmål Auschwitz (Ola Flennegård, SI/FLH)*

Har målet uppnåtts? Ja.

3. Hp-kurs SI/Göteborgs universitet *Historiografi, exkursionspedagogik och förintelsens minnesplatser (PDG692)*, 7,5 hp.

Har målet uppnåtts? Ja, kursen ges fortfarande. I skrivande stund (mars 2021) har sex kurser startats med sammanlagt 133 deltagare. Av dessa har fyra kurser genomförts med sammanlagt 92 deltagare.

4. Utvecklat resekoncept med genomförd pilotresa för att studera *Förintelsen i Norge*

Har målet uppnåtts? Ja

5. Produktion av resekompendium som beskriver *Förintelsen i Norge* och med tips på relevanta platser att besöka, möjliga kontakt- och samarbetspartners med mera.

Har målet uppnåtts? Ja.

6. Samverkansprojekt med romska organisationer för att utveckla resekoncept för att studera *Folkmordet på romer under Förintelsen (Polen)* och att genomföra studie-/exkursionsresa med förseminarium.

Har målet uppnåtts? Ja.

7. Planera och genomföra studieresa till Förintelsens minnesplatser i Polen för riksdagsledamöter.

Har målet uppnåtts? Ja.

8. Seminarium om hågkomstresor och presentation av rapporten *Besöksmål Auschwitz (Ola Flennegård, SI/FLH)* vid De svenska historiedagarna oktober, 2019.

Har målet uppnåtts? Ja.

Prestationer år 2020

Prestationer	Effekter	Uppföljning (när/hur?)
<p>1. Fortsatt arbete med att uppdatera FLH-webb med information om och stöd till hågkomstresor som publicerades på hemsidan 12 november 2019:</p> <p>Innehåll: Förberedelser inför studieresan, olika typer av studieresor, podd, ”kunskapskrav”, checklista, material i form av rapporter, handledningar, guideböcker, praktiska detaljer mm.</p>	<p>Stärka förutsättningarna för olika målgrupper att förbereda studieresor för att studera Förintelsens historia, som håller hög kvalitet, bygger på forskning och beprövade erfarenheter.</p>	<p>Bjuda in de organisationer som var med inledningsvis i projektet (SKMA, SI och Skolverket) att granska webben och lämna synpunkter på korrigeringar/förbättringar.</p> <p>Februari-mars.</p>
<p>Har målet/effekter uppnåtts? Webb-sidan finns som en egen avdelning på FLHs webb och uppdateras med jämna mellanrum.</p>	<p>Syftet är tydligt och huvudskälet till regeringsuppdraget. Har ej utvärderats kvantitativt.</p>	<p>Samarbete och erfarenhetsutbyte sker kontinuerligt med dessa organisationer. Däremot har ingen formell uppföljning skett. Trots det så bedömer vi att målet är uppfyllt.</p>
<p>2. Nytt avsnitt i guideboksserien <i>Till Förintelsens minnesplatser i Polen</i> om Gdansk med bland annat den tysk-polska mellankrigshistorien (Danzig/Gdansk), koncentrationslägret Stutthof, Westerplatte, Andra världskrigs-museet mm.</p> <p>Genom att utöka serien av guider med ytterligare ett avsnitt täcker vi in norra Polen. Detta ökar användbarhet och relevans för materialet. Efter att Gdansk-delen har producerats skulle i så fall ett avsnitt om Nordöstra Polen med Bialystok behöva tas fram. Detta ska äskas i 2021-års VP.</p>	<p>Bland annat att stärka kvalitén på resor som görs till Gdansk-området.</p> <p>Bidrar till att göra guideserien mer komplett och därmed relevant.</p>	<p>Start februari 2020, publicering september 2020.</p>
<p>Har målet/effekter uppnåtts? Nej. På grund av pandemiläget har dylika insatser inte kunnat genomföras.</p>	<p>Se föregående kommentar</p>	<p>Se föregående kommentar</p>
<p>3. Marknadsföringsinsats av befintligt FLH-material (i-books-guiderna, artiklar, kurser...)</p>	<p>Genom att tillgängliggöra befintligt material som håller hög klass ger vi målgruppen bra stöd och stärker förutsättningarna för dem att</p>	<p>Våren 2020 efter avstämning med kom avdelningen.</p>

	planera och genomföra studieresor på en faktamässigt och pedagogiskt hög nivå.	
Har målet/effekter uppnåtts? Ja, se denna rapport.	Se föregående kommentar	Kommunikativa insatser och strategier inom detta område genomförs återkommande av FLH.
4. Hp-kurs SI/Göteborgs universitet om exkursionspedagogik.	Syftet är att stärka kvalitén på framtida studieresor, vilka arrangeras av kursdeltagare som fullföljt kursen. Målet är att framtida studieresor ska genomföras på ett professionellt och reflekterande sätt, som bottnar i en genomtänkt pedagogik med utgångspunkt i minnesplatsens autenticitet, respekt för offren och hänsyn till deltagarnas upplevelser och lärande.	PDG under våren 2020 är Polen v.4. Internat/kursträff 26–27/3. Datumen för HT 2020 är inte på plats ännu.
Har målet/effekter uppnåtts? Ja delvis, se denna rapport.	Se föregående kommentar	På grund av pandemiläget har alla kurser inte kunnat genomföras. I övrigt se denna rapport.
5. Studieresa till Norge i samarbete med Voksenåsen efter att piloten (augusti 2019) reviderats.	Öka intresset för svenska skolor och lärare att ta del av och inkludera i sin undervisning ockupationshistorien i Norge med fokus på vad som hände de norska judarna under andra världskriget. Genomföra studieresa till Norge utifrån de revideringar som ska göras utifrån utvärdering av pilotresan. På sikt att dessa deltagare själva kan arrangera studieresor på temat. Att det material som tagits fram inom pilotprojektet görs väl känt och använt av målgruppen.	Våren 2020 planering och inbjudan till studieresa (inbjudan med program ska ha gått ut senast 1/4). 15 juni förseminarium. Augusti, genomförande av studieresa. 15 oktober, utvärdering och beslut om eventuell fortsättning på projektet 2021.

Har målet/effekter uppnått? Ja, delvis. Planering och utveckling gjord, men på grund av pandemiläget genomfördes ingen studieresa. För utförligare kommentarer, se denna rapport.	Se föregående kommentar	Se föregående kommentar
6. Reviderat och utvecklat samverkansprojekt med romska organisationer för att stötta, utveckla och genomföra resa med intressent-/målgrupperna utifrån erfarenheterna av pilotresan oktober 2019.	<p>Öka intresset för svenska skolor och lärare att ta del av och inkludera i sin undervisning situationen för romer idag och knyta an till de förföljelser den romska gruppen utsatts för genom historien och speciellt det romska folkmordet under Förintelsen.</p> <p>Möjliggöra för lärare, romska brobyggare och hemspråklärare att delta i studieresa till Förintelsens romska minnesplatser.</p> <p>På sikt att dessa deltagare själva kan arrangera studieresor på temat.</p>	<p>Våren 2020 planering och inbjudan till studieresa (inbjudan med program ska ha gått ut senast 1/5).</p> <p>Oktober, genomförande av studieresa.</p> <p>15 november, utvärdering och beslut om eventuell fortsättning på projektet 2021.</p>
Har målet/effekter uppnått? Ja, delvis. Planering och utveckling gjord, men på grund av pandemiläget genomfördes ingen studieresa. För utförligare kommentarer, se denna rapport.	Se föregående kommentar	Se föregående kommentar
7. Aktivt uppsökande: Ta fram en strategi med åtgärder för att stimulera, inspirera och stötta skolor som normalt inte reser. I steg två ska strategin utvecklas till ett pilotprojekt med två, tre skolor. (Inklusive förstudie, som syftar till att undersöka förutsättningarna för att genomföra en mer omfattande studie som ska studera vad eleverna/deltagarna, några år efter genomförd hågkomstresa, har för upplevelser och tankar om ämnet/resan).	<p>Öka antalet elever som får möjlighet att delta i studieresor som kommer från skolor/områden där det saknas tradition av att arrangera dylika resor.</p>	<p>Februari. Sätta samman referensgrupp + extern projektledare.</p> <p>Skriva projektplan/strategi innan 30/6.</p> <p>Rekrytera deltagare hösten 2020.</p> <p>Genomföra två pilotresor våren 2021.</p>
Har målet/effekter uppnått? Nej, på grund av pandemiläget. För utförligare kommentarer, se denna rapport.	Se föregående kommentar	Se föregående kommentar

8. Fortbildningsresa för förtroendevalda med inriktning på skolpolitiker (både riksdagsledamöter och kommun).	Öka kunskapen om studieresors pedagogiska fördelar. Väcka intresse och positiv attityd till skolor och lärare som har ambition och intresse av att utveckla rese-/exkursionspedagogik.	Inbjudan i samband med 27 januari? Genomförande första dagarna i september.
Har målet/effekter uppnåtts? Nej, på grund av pandemiläget. För utförligare kommentarer, se denna rapport.	Se föregående kommentar	Se föregående kommentar
9. Samarbete med Yad Vashem och Segerstedtinstitutet med flera organisationer om: a. Svenska lärare på kurs vid Yad Vashem under 2020.	Stärka och utveckla samarbetet med Yad Vashem och möjliggöra för svenska deltagare att utveckla sin undervisning om Förintelsen och få ta del av internationell expertis och internationella erfarenheter på området.	Yad Vashem 31/8–10/9. Ca 30 personer har anmält sig till kursen (SI lämnar antagningsbesked i början av nästa år).
Har målet/effekter uppnåtts? Nej, på grund av pandemiläget. För utförligare kommentarer, se denna rapport.	Se föregående kommentar	Se föregående kommentar
10. b. FLH deltar i ett projekt (Erasmus) där SI kommer att ansvara för projektledningen för att utveckla en app som ska vara ett verktyg för lärare och andra som genomför studieresor till Förintelsens minnesplatser.	Appen ska bidra till att stärka kvalitén på studieresor till Förintelsens minnesplatser i Polen genom att bli tillgängliggöra relevant bakgrundsmaterial på ett enkelt och tillgängligt sätt.	Mars, deadline för ansökan. Maj, besked från EU om projektet accepterats. Sommaren/hösten 2020 projektuppstart. 2021–2022 projektgenomförande.
Har målet/effekter uppnåtts? Till viss del. Ansökan inlämnad våren 2020, vilken fick nej men med begäran om ytterligare underlag. En ny ansökan håller på att utarbetas i samarbete med SI/GU och övriga partners. Preliminärt inlämningsdatum i slutet på maj 2021.	Se föregående kommentar	Se föregående kommentar
11. Presentera uppdraget på den digitala bokmässan (Ersättning för Bok- och Bibliotek 2020)	Sprida kännedom om regeringsuppdraget och de mål som formuleras där.	Avstämning med samarbetspartner Voksenåsen om syftet uppfyllts. Presentation internt på myndigheten
Har målet/effekter uppnåtts? Ja	Ja	Ja

Kommentarer till tabellen ovan

Kurs-/studiereupplägget var sammanhållet från förseminarium, via genomförandet till avslutande utvärderingsseminarium. Det pågick en ständig dialog och utbyte av erfarenheter mellan kursledarna och deltagarna om innehåll och upplägg. Både positiva och negativa synpunkter har tagits i beaktande för kommande planeringar.

En konkret anpassning som gjorts på grund av deltagarnas utvärderingar är att kommande studieresor till Polen och romska minnesplatser förlängs med en dag och att förseminariet görs på plats i Polen. Detta underlättar reselogistik för deltagare utanför Stockholm och gör att ett alltför pressat program undviks. Korrigeringen av programmet kommer också att möjliggöra att deltagarnas reflektion och återhämtning ges ökat utrymme.

När det gäller kursen i Norge har vi en regelbunden dialog med samarbetspartnern Voksenåsen och via dem flera norska institutioner. Bland annat har samarbetet och uppföljningarna resulterat i att vi erbjuder digitala seminarier på temat Förintelsen i Norge.

Beträffande högskolekursen PDG692 *Historiografi, exkursionspedagogik och förintelsens minnesplatser* görs utvärderingar av samarbetspartnern Segerstedtinstitutet/Göteborgs universitet, vilka stäms av med Forum för levande historia. Värt att nämna att kursen får mycket höga betyg och att söktrycket har varit mycket högt.

Viktiga mål med verksamheterna har varit att fylla kunskapsluckor och väcka intresse för aspekter av Förintelsen som det sällan undervisas om. Det gäller i detta fall Förintelsen i Norge och det romska folkmordet. I båda pilotkurserna/studieresorna har detta bekräftats av samtliga deltagare. Deltagarna säger att de har fått både en metod om hur, vad och varför dessa aspekter är viktiga i deras undervisning och material för att själva arbeta vidare med frågorna.

Om det i framtiden visar sig att resandet generellt kommer att minska på grund av klimatförändringarna, har flera deltagare upptäckt att Norge kan vara ett intressant alternativ för att studera vissa delar av Förintelsen historia på autentiska platser. Platser som det för många svenskar är relativt enkelt att ta sig till på ett relativt klimatvänligt sätt.

Det samarbete med och de utbildningsinsatser vi gjort för Svenska kyrkan, som rapporterats ovan i rapporten, är en ”oförutsedd bieffekt”. Under arbetet med att utveckla deras utbildningar på temat ”hoten mot demokratin”, insåg vi vilka pedagogiska

paralleller som fanns till bland annat detta uppdrag. Detta var dock inget mål med verksamheten och finns därför inte redovisat i tabellen.

10. Samverkan

Samverkan har skett med i första hand Segerstedtinstitutet vid Göteborgs universitet (SI/GU) och Svenska kommittén mot antisemitism (SKMA). Vidare har Skolverket, Södertörns högskola, È Romani Glinda, Voksenåsen, norska institutioner som HL-Senteret, Judiska museet med flera andra museer i Norge medverkat i regeringsuppdraget. Samarbetet gäller alltifrån erfarenhetsutbyte till att ha bidragit till genomförande av utbildningar och högskolekurs, hågkomstresor med mera.

Med anledning av samarbetet runt projektansökan till Erasmus har samarbetet med Yad Vashem i Israel och ytterligare organisationer i andra länder etablerats. När det gäller Yad Vashem har ett samarbete som handlar om att kunna erbjuda svenska lärare utbildning hos dem inletts.

Forum för levande historia har i huvudsak varit drivande i projekten i form av projektledare, men också ingått som resurs och samarbetspartner i några av de verksamheter som beskrivs i denna rapport. Samarbetsavtal eller avsiktsförklaring finns med SKMA, SI/GU, Voksenåsen, samt Yad Vashem.

Vår slutsats är att samverkan definitivt har stärkt kvalitén på uppdragets resultat.

11. Kompetensutveckling

Regeringsuppdraget ligger nära kärnuppdraget för Forum för levande historia och kompetens fanns på myndigheten redan när vi mottog uppdraget. De enskilda projekten och samarbetena med olika samarbetspartners har inneburit en informell kompetensutveckling för berörda medarbetare. Förutom de personer som arbetat aktivt med uppdraget har ytterligare tre medarbetare fått direkt kompetensutveckling då de deltagit i någon av de genomförda hågkomstresorna.

Inom ramarna för uppdragets innehåll, dock ej de ekonomiska, genomförde myndigheten i maj 2019 en tredagarskurs i Berlin, i samarbete med välrenommerade tyska institutioner, för att hela personalen skulle utbildas om Förintelsens historia. Föreläsare

och guider från bland annat Haus der Wannsee Konferenz, Topography of Terror och Centrum Judaicum bidrog till att säkerställa en hög kvalitet på fortbildningen. Att döma av personalens återkoppling efter resan infriades målen om en viktig kompetensutveckling. Något som myndigheten kommer att ha nytta av långsiktigt. Upplägget för fortbildningen svarade projektledaren för regeringsuppdraget och medarbetare ur den projektgrupp som satts samman för regeringsuppdraget för.

Externa experter, med specialkompetens inom diverse sakområden, har anlåtats både vid fortbildningar/hågkomstresor och för kompetensutveckling av myndighetens personal.

12. Hållbarhet

På grund av pandemin var det flera verksamheter som påbörjades, men som ej kunde slutföras. I och med beslutet om fortsättning på uppdraget 2021 kommer frågorna att leva kvar i myndighetens aktuella verksamhet. Långsiktigt kommer erfarenheter och lärdomar att inkorporeras i myndighetens utbud av fortbildningar. Detta gäller både myndigheten som arrangör av hågkomstresor, som kursarrangör och genom att tillhandahålla stödmaterial inom ämnesfältet.

Som en effekt av uppdraget har flera projekt inletts, vilka beskrivs i rapporten.

13. Lärande

Uppdraget var tydligt formulerat och innebar inga tolkningsproblem.

Som vi tar upp i de material som finns att tillgå på Forum för levande historias webb om hågkomstresor är förberedelser enormt viktiga för att fortbildningen/kursen/studieresan ska bli lyckad. Det gäller både praktiska och kunskapsmässiga aspekter. Av erfarenhet förespråkar vi att svenska guider/reseledare och guider på de autentiska platserna är samspelade och tillsammans har diskuterat innehåll och metod i förväg. En central pedagogisk idé är att kombinera den stora historien med personliga berättelse och vittnesmål. Att på de autentiska platserna arbeta med till exempel case och reflektionsfrågor är viktiga pedagogiska framgångsfaktorer. Genom grupparbeten på kvällstid ges deltagarna i uppgift att formulera lärdomar och övningar som kan användas med sina elever.

Den planering och val av samarbetspartners som Forum för levande historia gjorde har gett goda resultat och varit lyckad. Pandemin gjorde att stora delar av verksamheten inte kunde genomföras enligt plan. Men på grund av stort engagemang och konstruktivt samarbete med våra partners har vi kunnat ställa om delar av projektet och ändå genomföra väsentliga delar av det.

Myndigheten kommer under år 2021, att inom ramen för uppdraget, titta på vilka framgångsfaktorer och hinder som skolor möter i sin verksamhet när det gäller hågkomstresor. Vi får signaler från lärare vi kommer i kontakt med vid våra utbildningar att hågkomstresor är en viktig pedagogisk metod, men som ofta är svår att genomföra på grund av skolornas ansträngda ekonomi. Detta är signaler som är viktiga att ta i beräkning vid det fortsatta arbetet med regeringsuppdraget.

Skolverket arbetar tillsammans med Forum för levande historia med att sprida kunskap om didaktiska frågor som rör undervisning om Förintelsen. Utgångspunkten är IHRAs (International Holocaust Remembrance Alliance) rekommendationer, vilka för närvarande håller på att översättas till svenska. Samarbetet med Skolverket har potential att kunna utvecklas ytterligare.

Det arbete som lärare och andra eldsjälarna bedriver när det gäller hågkomstresor är mycket viktigt för att uppmärksamma och lära om antisemitism, antiziganism och andra typer av intolerans och hatretorik, liksom demokratins skörhet och hoten mot den. De lärdomar från Förintelsens historia som visar på kopplingar mellan historia och nutid erbjuder engagerad undervisning och med utgångspunkt i varierad pedagogik. De kunskapsområden som i denna rapport föreslås att beforskas, kan komma att bidra med viktiga underlag för hur ämnesfältet hågkomstresor utvecklas.

Det arbete SI/GU och SKMA utför inom området har visat sig bidra till att höja kunskaper om Förintelsen, antisemitism och antiziganism hos de lärare och elever som får möjlighet att ta del av kurser och studieresor. Önskvärt vore att fler skolor skulle få ta del av hågkomstresor och att staten skulle gå in och stötta dessa verksamheter. Forum för levande historia blir en naturlig samarbetspartner när det gäller att skala upp och utveckla hågkomstreseverksamhet.

Det skulle kunna vara intressant att titta närmare på hur svenska kyrkan arbetar med sina konfirmandgrupper som genomförs hågkomstresor. Dessa utvecklingsområden behöver i så fall sannolik förstärkning i både tid och pengar.

14. Ekonomisk redovisning

Se bifogad ekonomisk redovisning.

Intäkter: 3 500 000 kr

Kostnader: 2 517 294 kr

Återbetalade medel: 982 705 kr

15. Bilagor

1. Rapport: *Besöksmål Auschwitz – om svenska resor för elever till Förintelsens minnesplatser* (2018). Författare: doktorand Ola Flennegård, Forum för levande historia och Segerstedtinstitutet/Göteborgs universitet.
2. Artikel HLF:s årsbok 2020
3. Ekonomisk redovisning HÅG 2018-2020

Länkar:

1. Länk till FLH:s webb om hågkomstresor: <https://www.levandehistoria.se/faktafordjupning/forintelsen/studieresor-till-forintelsens-minnesplatser>

Stockholm 26 mars, 2021

Stefan Andersson,
Projektledare